

ROMAN JUSIAK OFM

WYCHOWANIE SPOŁECZNE PODSTAWOWYM ELEMENTEM CHRZEŚCIJAŃSTWA

Przebieg procesu wychowania społecznego związany jest z całokształtem wpływów i oddziaływań kształtujących osobowość człowieka. Ważnym czynnikiem kształtującym relacje międzyludzkie są religie. Konfesje są środowiskiem wychowawczym i charakteryzują się cechami edukacyjnymi, do których należą: złożoność, intencjonalność, interakcyjność, relatywność i długotrwałość. Złożoność dotyczy zarówno uwarunkowań zewnętrznych w procesie formacyjnym, takich jak autorytety religijne, mistrzowie, wzorce osobowe, propagowane idee, ideały, wartości, cele, jak i interakcji osobowych oraz skutków oddziaływań pedagogicznych obejmujących osoby a także grupy w całej ich złożoności. Natomiast wpływy intencjonalne to świadome i zamierzone działanie wychowawcze zmierzające do kształtowania postaw religijnych. Każde wychowanie, w tym szczególnie chrześcijańskie, ma charakter interaktywny, czyli jest wzajemnym oddziaływaniem osób, uzewnętrznia się w dialogu oraz działaniami prospołecznymi. Relatywność wychowania wyraża się w nieprzewidywalności jego skutków, bowiem nie wszyscy adepci religijni podejmują pełną realizację ideałów chrześcijańskich, a długotrwałość wychowania religijnego uwidacznia się w tym, że tego rodzaju oddziaływania są długofalowe i zazwyczaj integralne.

W historii ludzkości w działaniach społecznych szczególnie wyróżnia się religia chrześcijańska, której istotnym elementem jest zasada miłości bliźniego. Na polu wychowania społecznego ważną rolę odegrał Kościół katolic-

ki¹. W tym opracowaniu, dotyczącym chrześcijańskiego wychowania społecznego, najpierw zostaną podane ogólne informacje dotyczące rozumienia wychowania społecznego i na tym tle ukazana zostanie specyfika wychowania, które opiera się na ideach i doświadczeniu omawianej religii, oraz zasadnicze elementy chrześcijańskiej pedagogii społecznej.

1. WYCHOWANIE SPOŁECZNE

Idea wychowania społecznego powstała wraz z ukształtowaniem się grup społecznych i organizacji mających świadomość swojej odrębności kulturowej i zmierzających do jej utrwalenia. W związku z koniecznością życia człowieka w społeczeństwie powstawały różne teorie dotyczące tego problemu². Praktykę takiego wychowania można dostrzec już w starożytności (Ateny, Sparta, Rzym). W dziejach myśli pedagogicznej widoczne są różne koncepcje wychowania społecznego, a wśród nich kapitalne znaczenie ma koncepcja chrześcijańska.

Wychowanie społeczne polega na wdrażaniu ludzi do zachowań zgodnych z przyjętymi w danym społeczeństwie normami, umożliwiającymi harmonijne współżycie. Jest to świadomie organizowana działalność, mająca na celu uspołecznienie jednostek. Obejmuje ono zamierzone zmiany w osobowości wychowanka w sferze poznawczo-instrumentalnej oraz emocjonalno-motywacyjnej zmierzające do kształtowania postawy otwartej na innych. Jest to świadome kształtowanie właściwego stosunku człowieka do innych ludzi i świata. Wychowanie społeczne osiąga się przyswajając sobie wiedzę o życiu społecznym, kształtując zdolność właściwej empatii wobec innych oraz wyrabiając w sobie zdolność do działań na rzecz innych i tworzenia dobra wspólnego – jest ono podstawowym elementem wychowania chrześcijańskiego³. Orientacja prospołeczna stanowi jeden z przejawów ukierunkowania jednostki ku wartościom, które uwzględniają bezinteresowną troskę o dobro innych osób oraz społeczeństwa jako całości. Ważnym aspektem wychowania jest przekazanie w tym procesie wartości społecznych i kształtowanie postaw aktywnych, nastawionych nie tylko na rozwój indywidualny, ale również na

---

¹ R. J u s i a k, *Pedagogia społeczna Kościoła katolickiego*, Lublin 2013, s. 24.

² S. K o w a l c z y k, *Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej*, Lublin 1996.

³ R. J u s i a k, *Kościół katolicki wobec wybranych kwestii społecznych i religijnych w Polsce*, Lublin 2009, s. 6.

realizację dobra wspólnego. Ten aspekt procesu edukacyjnego jest określany wychowaniem społecznym i zajmuje się nim pedagogika społeczna⁴.

Wychowanie społeczne jest elementem wychowania w ogóle. Najogólniej w chrześcijaństwie wychowanie można określić jako całokształt działań mających na celu integralny rozwój osoby, czyli zgodne z nauką Jezusa uformowanie człowieka pod względem fizycznym, moralnym (społecznym), umysłowym, religijnym i duchowym. W efekcie chodzi o to, by człowiek miał właściwy (realny) stosunek do Boga, siebie i innych, czyli był przygotowany do harmonijnego życia z innymi (w rodzinie, różnych wspólnotach, w ojczyźnie i w świecie). Jest to więc proces doprowadzania osoby ludzkiej do podejmowania w środowisku różnych ról społecznych. Wiadomo, że proces wychowania jest wówczas satysfakcjonujący, jeżeli w efekcie oddziaływań edukacyjnych świadomie podjęta zostanie aktywność samowychowania⁵. Niewątpliwie elementem dojrzałości osobowej jest przejście z roli „bycia wychowankiem” do „bycia wychowawcą samego siebie”⁶. Wówczas można mówić o właściwym wychowaniu chrześcijańskim, z czym związany jest proces uspołecznienia.

Wychowanie społeczne dąży w sposób planowy i celowy do kształtowania postaw nastawionych na tworzenie szeroko rozumianego dobra wspólnego. Wyraża się to w zachowaniach prospołecznych, które przynoszą pożytek innej osobie lub grupie osób. Do zachowań tych zaliczamy działanie zorientowane na pomaganie innym, dzielenie się z innymi oraz na ich ochronę⁷. Wychowanie takie pomaga w przygotowaniu do podjęcia i odgrywania ról społecznych. Chrześcijaństwo od początku interesowało się kształtowaniem postaw miłości, a więc postaw otwartych na innych ludzi. Współcześnie profesjonalnie zajmuje się tym pedagogika chrześcijańska. Zagadnieniami społecznymi zajmuje się także Kościół i katolicka nauka społeczna⁸. Wychowanie społeczne –

---

⁴ R. W r o c z y ń s k i, *Rozwój i główne kierunki pedagogiki społecznej*, w: M. C i - c h o s z, *Polska pedagogika społeczna w latach 1945-2003. Wybór tekstów źródłowych*, t. I, Toruń 2004, s. 63.

⁵ R. J u s i a k, *Chrześcijańska koncepcja samowychowania „Roczniki Nauk Społecznych”* 35(2007), z. 2, s. 31-43; W. C h u d y, *Podstawy filozoficzne pedagogiki samowychowania*, „Roczniki Nauk Społecznych” 35 (2007), z. 2, s. 19-30; S. M a r c z a k, *Samowychowanie według Ojca Bernarda Kryszkiewicza*, Kielce 2003; K. W a w r z y n i a k, *Problem samowychowania w polskiej pedagogice katolickiej*, Bydgoszcz 2002; Z. M a t u l k a, *Samowychowanie chrześcijańskie*, Toruń 1995; I. J u n d z i ł ł, *O samowychowaniu*, Warszawa 1975; T. K u k o ł o w i c z, *Pomagamy w samowychowaniu*, Warszawa 1978.

⁶ M. N o w a k, *Podstawy pedagogiki ogólnej*, Lublin 2006, s. 444.

⁷ J. R e y k o w s k i, *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa 1979.

⁸ Kościół istotę tej nauki określa następująco: „Nauczanie społeczne Kościoła zrodziło

w świetle katolickiej nauki społecznej – to urzeczywistnianie wartości społecznych i zasad życia społecznego, które określamy jako cnoty społeczne. W religijnym rozumieniu wartości społeczne to cnoty społeczne, które są rozumiane jako sprawności uzdalniające osobę do uczestniczenia w życiu społecznym i do tworzenia personalistycznego porządku społecznego. Za najważniejsze cnoty społeczne uważa się sprawiedliwość, solidarność i miłość⁹. Wartości społeczne są związane z godnością osoby ludzkiej, sprzyjając jej autentycznemu rozwojowi. Ujęte są w zasady życia społecznego. Są to ogólne dyrektywy dotyczące istnienia i normalnego funkcjonowania społeczeństwa w tym sensie, że ich łamanie zagraża życiu społecznemu. Do najczęściej wymienianych zasad życia społecznego zaliczamy zasady: prymatu osoby, dobra wspólnego, sprawiedliwości, miłości społecznej, solidarności i pomocniczości¹⁰.

Wychowanie społeczne to zadanie zawsze aktualne, ponieważ człowiek z natury jest istotą społeczną i żyje wśród innych. Jego relacje z innymi są ważnym elementem egzystencji warunkującym sens życia i szczęście. Osoba ludzka z natury jest istotą społeczną. Człowiek przychodzi na świat poprzez aktywność innych, rozwija się i dojrzewa w relacjach z innymi. Tak więc ten społeczny wymiar osoby ludzkiej domaga się wychowania społecznego. Życie wspólnotowe jest naturalną potrzebą człowieka. Jednak jednostka ma tendencje egocentryczne (egoizm, indywidualistyczne zamknięcie, pragnienie dominacji nad innymi) i nie ukierunkowuje się ku wspólnocie automatycznie, dlatego istnieje potrzeba wychowania społecznego. Poza tym humanistyczny dyskurs dotyczący kształtu współczesnego społeczeństwa otwartego i demokratycznego sugeruje potrzebę wychowania społecznego. Aktualnie w naszym

---

się ze spotkania orędzia ewangelicznego i jego wymogów, wyrażonych zwięźle w najwyższym przykazaniu miłości Boga i bliźniego oraz sprawiedliwości z problemami wynikającymi z życia społeczeństwa. Uformowało się ono jako nauka korzystająca z zasobów mądrości i nauk humanistycznych, dotyczy strony etycznej tego życia i uwzględnia aspekty techniczne problemów, ale zawsze pod kątem ich oceny moralnej. Zasadniczo ukierunkowane na działanie, nauczanie to rozwija się w miarę zmieniających się okoliczności historycznych. Dlatego obok zasad zawsze obowiązujących zawiera także oceny okolicznościowe. Dalekie od tworzenia systemu zamkniętego, pozostaje stale otwarte na nowe zagadnienia, które nie przestają się wyłaniać; wymaga wkładu wszystkich charyzmatów, doświadczeń i kompetencji” (Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu*, art. 72).

⁹ S.E. D o b r z a n o w s k i, *Cnoty społeczne*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 68.

¹⁰ T. B o r u t k a, *Zasady życia społecznego*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego*, s. 597-602.

społeczeństwie życie publiczne wypełnia walka o sfery partyjnych wpływów i własnych korzyści, a etos służby publicznej jest dewaluowany, a to rodzi kulturę prywaty, mafijności, korupcji i szeroko pojmowanego egoizmu grupowego oraz indywidualnego. W tej sytuacji coraz częściej podnoszony jest postulat potrzeby wychowywania do wartości prospołecznych. W podejściu chrześcijańskim przemawiają za tym: przyjęcie personalistycznej koncepcji osoby, humanistyczna perspektywa działań pedagogicznych, koncepcja życia społecznego i relacji jednostki do społeczeństwa. Z tego też powodu wydaje się słuszny postulat, by teoretycy i praktycy wychowania, tworząc realne i adekwatne koncepcje wychowania społecznego, korzystali z dużego i bogatego doświadczenia oraz refleksji dotyczącej chrześcijańskiego wychowania społecznego¹¹.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WYCHOWANIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO

Wychowanie chrześcijańskie jest jednym z wielkich systemów pedagogicznych o zróżnicowanym charakterze. W tej religii ukształtowały się heterogeniczne konfesje, które przyjmują zbliżone ideały ogólne, ale różnią się w szczegółowych elementach religijnych, społecznych i moralnych. Fundamentalne założenia omawianego systemu wychowawczego opierają się na światopoglądzie religii chrześcijańskiej oraz filozofii arystotelesowsko-tomistycznej. W religii chrześcijańskiej fundamentalnymi elementami, które wpływają na cały system wychowawczy, są: chrystocentryzm, moralizm (wynikający z poleceń Chrystusa), humanizm (realizujący się w miłości bliźniego) i personalizm (wynikający z religijnego aksjomatu o stworzeniu i odkupieniu człowieka)¹². Wychowanie chrześcijańskie jest przedmiotem różnych opracowań¹³. Interesujące są szczególnie opracowania dotyczące pedagogii chrześcijańskiej¹⁴.

---

¹¹ M. S z t a b a, *Społeczna płaszczyzna wychowania chrześcijańskiego w świetle nauczania Kościoła katolickiego*, w: *Wychowanie chrześcijańskie. Między tradycją a współczesnością*, red. A. Rynio, Lublin 2007, s. 506-520.

¹² S. K u n o w s k i, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1997, s. 94-104.

¹³ *Wychowanie chrześcijańskie. Między tradycją a współczesnością; Chrześcijańskie inspiracje w pedagogice*, red. J. Kostkiewicz, Kraków 2011.

¹⁴ J u s i a k, *Pedagogia społeczna; Chrześcijańskie inspiracje w pedagogice*; C. R o g o w s k i, *Leksykon pedagogiki religii. Podstawy – koncepcje – perspektywy*, Warszawa 2007; C. R o g o w s k i, *Pedagogika religii. Podręcznik akademicki*, Toruń 2011.

Analizując chrześcijańskie wychowanie, należy zwrócić uwagę, że poszczególne Kościoły tworzą społeczności (wspólnoty), w których wyróżnia się dwa stany: duchownych i świeckich. Kościół ma strukturę hierarchiczną, czyli uporządkowaną według określonych święceń i pozycji. Do sprawowania wielu funkcji we wspólnotcie religijnej konieczne jest posiadanie odpowiedniego stopnia hierarchii duchowieństwa. Warto zauważyć, że w Kościele katolickim przez wiele wieków (w niektórych wspólnotach również współcześnie) dominowała wizja eksponująca wymiar instytucjonalny. Społeczność wierzących ujmowana była jako hierarchicznie uporządkowana, poczynając od papieża, poprzez biskupów, kapłanów i zakonników, a na świeckich kończąc¹⁵. Model ten utrwalił się w świadomości wielu i w konsekwencji był przyczyną biernej postawy świeckich oraz tendencji klerykalnych. Dopiero Sobór Watykański II jednoznacznie wyakcentował wspólnotowy aspekt Kościoła. Wierzący są społecznością (wspólnotą), duchowym organizmem (Ciało Mistyczne Jezusa). Łączą ich więzy widzialne (socjologiczne) i wewnętrzne (religijne, mistyczne)¹⁶. Kościół jest ludem Bożym i tworzą go wszyscy wierni¹⁷. Każdy wierzący, zgodnie z własnym stanem i właściwą pozycją społeczną, powołany jest do wypełnienia zbawczego posłannictwa, czyli do społecznej aktywności w świecie.

Wychowanie chrześcijańskie jest wychowaniem realnym i integralnym, uznającym, obok wieloaspektowego powiązania człowieka z otoczeniem przyrodniczym, społecznym i kulturowym, także transcendentny wymiar. Fundamentalnym czynnikiem wychowania chrześcijańskiego jest jego wymiar ludzki, ale powiązany z osobowym Bogiem. Drugim natomiast czynnikiem jest wymiar ontologiczny i teologiczny, określający jego chrześcijański charakter.

Wychowanie chrześcijańskie – jak już podkreślono – jest jednym z wielkich systemów wychowawczych, który ma podstawowe założenia (podstawę światopoglądową tworzą religia chrześcijańska oraz filozofia arystotelesowsko-tomistyczna) i zasadnicze cechy, którymi są chrystocentryzm, mora-

---

¹⁵ W tym ujęciu podkreśla się, że z ustanowienia Bożego istnieją dwa stany: duchowni i świeccy, przy czym rola świeckich sprowadzała się właściwie do posłusznego respektowania zarządzeń władzy kościelnej i obowiązku własnego uświęcenia.

¹⁶ Kościół jest określany następująco: „Jak zaś wszystkie członki ciała ludzkiego, choć jest ich wiele, tworzą przecież jedno ciało, tak też i wierni w Chrystusie. Również w budowaniu ciała Chrystusowego istnieje różnorodność członków i funkcji. Jeden jest duch, który rozmaite swe dary rozdziela stosownie do bogactwa swego i potrzeb posługiwania, ku pożytkowi Kościoła” (Sobór Watykański II, Konstytucja *Lumen gentium*, nr 7).

¹⁷ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984, kan. 204.

lizm (wynikający z poleceń Chrystusa), humanizm (realizujący się w miłości bliźniego) i personalizm chrześcijański (wynikający z religijnego aksjomatu o stworzeniu i odkupieniu człowieka)¹⁸. Chrześcijańskie wychowanie zmierza do integralnego rozwoju poszczególnych jednostek oraz wspólnot – szczególnie rodzin i grup religijnych – a także różnych społeczności i globalnego społeczeństwa. W podejściu katolickim zwraca się uwagę, aby wychowankom zapewnić dobra rozwojowe, a ludzkiej społeczności możliwy na tej ziemi dobrobyt¹⁹.

PODMIOTOWA ODPOWIEDZIALNOŚĆ CHRZEŚCIJAN ZA ŻYCIE SPOŁECZNE

W chrześcijańskim wychowaniu zwraca się szczególną uwagę na uspołecznienie, które rozumie się jako świadomą aktywność skierowaną na dobro innych. Istotnym elementem w działaniu społecznym jest samoświadomość i podmiotowa odpowiedzialność za kształt życia zbiorowego²⁰. Wszyscy chrześcijanie są zobowiązani do uczestnictwa w sposób podmiotowy, czyli świadomy, wolny i odpowiedzialny we wspólnocie Kościoła. Z zasadą współodpowiedzialności łączy się prawo do współdecydowania, a więc możliwość uczestniczenia zarówno duchownych, jak i świeckich w wypracowywaniu koncepcji dotyczących życia wspólnoty. Społeczeństwo traktowane jest jako wspólnota osób, jednostek zróżnicowanych i niezależnych wobec siebie, ale mogących tworzyć „wspólne dobro” (łac. *bonum commune*).

Wychowanie do realizowania dobra wspólnego jest działaniem pedagogicznym, zmierzającym do świadomego życia we wzajemnej miłości i do tworzenia warunków dla godnej egzystencji wszystkich ludzi. Jest to czynność społecznie ważna i niezwykle doniosła, ponieważ człowiek, istota z natury społeczna, potrzebuje harmonijnej egzystencji z innymi. Co więcej, osoba ludzka poprzez urzeczywistnianie swoich potencjałów sama rozwija

---

¹⁸ S. K u n o w s k i, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1997, s. 94-104.

¹⁹ P i u s XI, Encyklika *Divini illius Magistri* (1929), nr 8.

²⁰ Kościół w swoim nauczaniu podkreśla prawa osobowe oraz akcentuje zagadnienie odpowiedzialności człowieka, rozumiejąc termin „odpowiedzialny” jako „odpowiadający” na wezwanie, jakie przed każdym człowiekiem postawił Stwórca. Jest to cecha dojrzałości osobowej, ponieważ być dojrzałym człowiekiem znaczy tyle, co „odpowiadać”, czyli reagować na Bożą propozycję życia, co wiąże się z przyjmowaną koncepcją życia własnego i społecznego.

się, a współdziałając z innymi, pomnaża dobro wspólne całej społeczności²¹. Wspólnoty chrześcijańskie zmierzają do integralnego rozwoju wszystkich swoich członków i starają się zaspokajać ich potrzeby oraz pomagać w rozeznaniu powołania i ról społecznych²².

Chrześcijaństwo w swojej aktywności religijnej zwraca szczególną uwagę na życie społeczne i akcentuje doniosłość wychowania społecznego oraz podmiotową odpowiedzialność wierzących za kształt rzeczywistości. Chrześcijańskie wychowanie społeczne jest czynnością bardzo ważną i trudną. Dotyczy bowiem kształtowania (formowania) osoby w jej relacjach z innymi. W tej koncepcji każdy człowiek to autonomiczna osoba, będąca dzieckiem Boga. Każdemu przynależą równe prawa, w tym prawo do życia i miłości. Dla wszechstronnego rozwoju człowieka ważne są relacje osobowe, szczególnie z naturalnymi rodzicami, którzy poprzez akt miłosny dają życie dziecku (w rozumieniu religii poprzez ten akt współdziałają z Bogiem w kreacji świata). Zwraca się też uwagę na rolę innych osób w rozwoju człowieka, ponieważ jednostka sama nie jest w stanie odkryć i przyswoić sobie przymiotów moralnych oraz wartości duchowych.

Chrześcijańska koncepcja wychowania społecznego przyjmuje racjonalną tezę, że życie społeczne (instytucje, organizacje, grupy i społeczności) ma służyć rozwojowi każdej osoby ludzkiej, która z kolei powinna brać świadomy udział w życiu zbiorowym. Jednostka jest odpowiedzialna za rozwój własny oraz rozwój swojego środowiska życia. Chrześcijańska koncepcja relacji jednostki do społeczeństwa unika skrajności. Uznając wartość osoby nie przeakcentowuje znaczenia jednostki (tak czyni skrajny indywidualizm i liberalizm), ale równocześnie docenia znaczenie społeczności, która jest konieczna do integralnego rozwoju osoby. Społeczności pełnią jednak rolę „służebną” wobec osoby (społeczeństwo nie może być ważniejsze od osoby, takie podejście prezentuje klasyczny marksizm). Podkreśla się, że aktywna postawa człowieka wobec problemów świata wypływa z woli Bożej i stanowi obowiązek każdego wierzącego. Wszyscy powinni odnawiać porządek doczesny, ulepszać świat tak, aby coraz bardziej służył dobru człowieka, a „rodzina ludzka i jej historia stawały się bardziej ludzkie”²³.

---

²¹ B. K i e r e ś, *Dobro wspólne jako cel i kryterium życia społecznego – aspekt pedagogiczny*, „Roczniki Nauk Społecznych” 34(2008), z. 2, s. 127.

²² R. J u s i a k, *Refleksje o powołaniu w chrześcijańskiej koncepcji wychowania*, „Roczniki Pedagogiczne” 37(2009), z. 2, s. 83.

²³ J a n P a w e ł II, Adhortacja apostołska *Christifideles laici*, art. 14.

Chrześcijańska pedagogia bardzo mocno akcentuje podmiotową odpowiedzialność wierzących za życie społeczne oraz potrzebę społecznej aktywności wierzących. Aktywność katolików obejmuje sferę religijną i cywilną, ponieważ chrześcijanie powinni czuć się odpowiedzialni za świat. Czymś naturalnym i zgodnym z wolą osobowego Boga jest dążenie do pomyślności jednostek i społeczności. Katolicy, w zależności od czasu, miejsca i swojego stanu, są zobowiązani przemieniać świat zgodnie z ideałami chrześcijańskimi, czyli tworzyć zręby królestwa Bożego na ziemi. Powinni więc z całym zapalem angażować się w różne segmenty życia społecznego, a więc w sprawy religijne, kulturowe, polityczne oraz w duchu ewangelicznym kształtować wspólnoty, społeczności i instytucje, które tworzą. Dotyczy to szczególnie rodziny, parafii, szkoły itp.

WYCHOWANIE SPOŁECZNE W RODZINIE

Dobrze funkcjonująca rodzina stanowi fundament życia społecznego i podstawowe środowisko rozwoju człowieka, szczególnie w wymiarze relacji z innymi. Chrześcijaństwo docenia znaczenie rodziny, ponieważ cechuje ją duże bogactwo elementów i czynników o charakterze pedagogicznym, w tym również w wymiarze kształtowania postaw religijnych. Misją religii chrześcijańskiej jest służba człowiekowi oraz pomoc w jego rozwoju duchowym i doczesnym. Harmonijnie funkcjonująca rodzina jest podstawowym dobrem w społeczeństwie, fundamentalnym środowiskiem rozwojowym osoby. Rodzina jest wspólnotą osób, mężczyzny i kobiety, połączonych sakramentalnym węzłem małżeńskim oraz więzami rodzicielstwa lub adopcji. Stanowi podstawową komórkę życia społecznego i jest fundamentalnym środowiskiem wychowania. Rozwój człowieka i jego ludzka dojrzałość związane są ze świadomym wejściem w określony świat wartości, a to dokonuje się w dużym stopniu w rodzinie. W niej w zasadniczych ramach formuje się osobowość dziecka i kształtują postawy społeczne. Właściwa socjalizacja dokonuje się wówczas, gdy rodzina w zasadniczy sposób realizuje swoje funkcje i optymalnie zaspokaja potrzeby swoich członków, tworząc rodzinną wspólnotę i formując właściwe postawy wobec innych.

W ujęciu chrześcijańskim fundamentem życia małżeńskiego i rodzinnego jest miłość. Miłość rodzinna stanowi podstawowy warunek właściwego rozwoju dziecka i poprawnego funkcjonowania wszystkich członków tej wspólnoty oraz skutecznego przewycięzania ewentualnych trudności. Dziecko winno wzrastać w klimacie bezpieczeństwa, zaufania i radości, które można

osiągnąć jedynie poprzez wzajemną miłość²⁴. To właśnie w rodzinie dziecko uczy się sposobów odnoszenia się do innych ludzi i spotyka się z najważniejszymi wartościami. Dokonuje się to poprzez słowo (pouczanie) i przykład, a więc dziecko poznaje miłość dlatego, że mówi się o niej w rodzinie i najbardziej doświadcza się jej w tym środowisku²⁵. Rodzina powinna więc być pierwszą szkołą miłości oraz podstawowym środowiskiem rozwojowym osoby²⁶.

Chrześcijaństwo podaje wiele sposobów pogłębiania więzów rodzinnych. Przede wszystkim wskazuje na wspólną modlitwę, przebywanie razem, dialog, pomoc w pracy, wspólne spędzanie wolnego czasu oraz wzajemne oddawanie się w miłości i wspólne przezwyciężanie rozmaitych trudności i konfliktów. Źródło bogactwa odniesień interpersonalnych stanowi także pielęgnowanie tradycji i rodzinnych uroczystości. Komunia miłujących się osób, umocniona specjalnym sakramentem tworzy Kościół domowy²⁷, dla którego uniwersalnym wzorem pozostaje rodzina Jezusa, Marii i Józefa z Nazaretu. Rodzina bowiem to rzeczywistość o charakterze dynamicznym, która z całym społeczeństwem uwikłana jest w różnorodne i złożone procesy społeczne. Kościół uświadamia wierzącym, że w kontekście współczesnych uwarunkowań, związanych zwłaszcza z liberalnymi tendencjami, rodziny powinny położyć większy nacisk na dowartościowanie relacji interpersonalnych (z uwzględnieniem autonomii i poszanowaniem odrębności), a także zachęca do harmonii i porozumienia interpersonalnego, akcentując potrzebę partnerstwa, które winno opierać się na pogłębionym rozumieniu godności osoby ludzkiej opartym na ewangelii.

Chrześcijaństwo przyjmuje, że dla rozwoju osobowego człowieka potrzebne jest życie społeczne. Akcentuje szczególną rolę rodziny, ponieważ związki wewnątrz tej wspólnoty kształtują pokrewieństwo odczuć, uczuć i dążeń,

---

²⁴ M. D z i e w i e c k i, *Odpowiedzialne wychowanie w rodzinie*, „Wychowawca” 2002, nr 12, s. 15.

²⁵ M. B r a u n - G a ł k o w s k a, *Rodzina jako wartość*, „Ateneum Kapłańskie” 1997, nr 2-3, s. 201.

²⁶ Papież Jan Paweł II napisał: „Wszyscy członkowie rodziny, każdy wedle własnego daru, mają łaskę i odpowiedzialny obowiązek budowania dzieł po dniu komunii osób, tworząc z rodziny szkołę bogatszego człowieczeństwa. Dokonuje się to poprzez łaskę i miłość wobec dzieci, wobec chorych i starszych; poprzez wzajemną codzienną służbę wszystkim; poprzez dzielenie się dobrami, radościami i cierpieniami. Podstawowym czynnikiem w budowaniu takiej komunii jest wymiana wychowawcza między rodzicami a dziećmi, w której każdy daje i otrzymuje” (Adhortacja apostołska *Familiaris consortio*, nr 21).

²⁷ Sobór Watykański II, Konstytucja *Lumen gentium*, nr 11.

wpływających przede wszystkim z wzajemnego szacunku osób. Rodzina jest uprzywilejowaną wspólnotą, wezwaną do urzeczywistniania wspólnej wymiany myśli pomiędzy małżonkami oraz troskliwego współdziałania rodziców w wychowywaniu dzieci²⁸. Rodzina jest podstawową komórką życia społecznego, jest naturalną społecznością, w której mężczyzna i kobieta są wezwani do daru z siebie w miłości i do przekazywania życia. Autorytet, stałość i życie w związkach rodzinnych stanowią podstawy chrześcijańskiej wolności, bezpieczeństwa i braterstwa w społeczeństwie. Życie rodzinne jest wprowadzeniem do życia społecznego i weryfikuje religijność osobową. Ze względu na jej rolę i znaczenie instytucje społeczne powinny pomagać i chronić rodzinę. Tam, gdzie rodziny nie są w stanie wypełniać swoich funkcji, inne społeczności mają obowiązek je wspierać. Zgodnie z katolicką zasadą pomocniczości, większe wspólnoty nie powinny przywłaszczać sobie uprawnień rodziny czy też ingerować w jej życie. Znaczenie rodziny dla życia i pomyślniej sytuacji społeczeństwa pociąga za sobą szczególną odpowiedzialność za wspieranie i umacnianie małżeństwa i rodziny, dlatego władze cywilne za swój najważniejszy obowiązek powinny uważać jej ochronę. Przede wszystkim szanować jej podstawowe prawa: do założenia rodziny, posiadania dzieci i wychowywania ich zgodnie z własnymi przekonaniami moralnymi i religijnymi, do wyznawania własnej wiary, przekazywania jej, wychowywania w niej dzieci za pomocą koniecznych środków i instytucji; prawo do własności prywatnej, podejmowania i otrzymywania pracy i mieszkania; prawo do emigracji; do świadczeń medycznych, do opieki nad osobami starszymi i do zasiłków rodzinnych; ochronę bezpieczeństwa i warunków zdrowia (zwłaszcza wobec takich zagrożeń, jak narkomania, pornografia, alkoholizm), a także zapewnić prawo do zrzeszania się z innymi rodzinami²⁹.

W chrześcijańskim stylu wychowania przyjmuje się niekwestionowany autorytet Boga oraz osób żyjących w łączności z Bogiem. Prawie powszechnie akceptowany jest też autorytet rodziców i hierarchii, chociaż jest on permanentnie niszczonej przez różne wrogi chrześcijaństwu ideologie. W omawianej metodzie wychowawcy to osoby bardziej dojrzałe życiowo, które towarzyszą mniej doświadczonym w ich drodze (w dążeniu do doskonałości i świętości). Starają się one oddziaływać na sferę intelektualną jednostki

---

²⁸ Sobór Watykański II, Konstytucja *Gaudium et spes*, nr 52.

²⁹ Por. J a n P a w e ł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, art. 46.

niedojrzałej życiowo (przekonywanie i wyjaśnianie), dążą do przekazu racjonalnych przykładów życiowych, wskazań, zaleceń, nakazów, zakazów, wyjaśniają trudne i konfliktowe sytuacje oraz przekonują do zachowań zgodnych z chrześcijańskimi normami społecznymi. Wychowawcy wyjaśniają sposoby postępowania w różnych sytuacjach, które to sposoby są przyjęte w życiu ogólnoludzkim, rodzinnym i stanowią system zachowań wierzącego w środowisku rodzinnym, lokalnym, rówieśniczym, szkolnym itp. Na siłę przekonywania i efektywność przyjmowania chrześcijańskich zasad postępowania znaczny wpływ ma autorytet wychowawców (rodziców, katechetów, duszpasterzy). Wspomniano już, że w optymalizowaniu katolickiego procesu wychowania stosuje się również oddziaływanie na sferę emocjonalną, a tu ważną funkcję pełni aprobata i dezaprobata, czyli nagrody i kary. Karanie i nagradzanie mają na celu wyeliminowanie negatywnych zachowań i tworzenie sytuacji, które sprzyjają właściwym, pozytywnym zachowaniom. Nie wszyscy rodzice mają odpowiedni stopień świadomości wychowawczej, co niekiedy sprawia, że ich działania są nieracjonalne. Poza tym zewnętrzne uwarunkowania kulturowe i społeczne mogą dezorganizować życie rodziny chrześcijańskiej oraz zaburzać wspólnotę jej członków.

Duże znaczenie w przekazywaniu wartości społecznych ma postawa rodziców, ich osobisty przykład. Niestety, nie wszystkie rodziny przyjmują i urealniają chrześcijańskie wartości społeczne. Niekiedy ulegają bodźcom zewnętrznym i zbyt łatwo rezygnują z wartości, norm i zasad chrześcijańskich³⁰. W konsekwencji powstają różne patologie, a dysfunkcyjny dom rodzinny staje się źródłem przykrości, podłożem napięć i frustracji. Rozluźniają się też więzi rodzinne, a wzrastają zachowania agresywne i patologiczne. Współcześnie wiele rodzin przyjmuje niewłaściwe metody i środki wychowawcze, w których nie bierze pod uwagę potrzeb dzieci i młodzieży. Niektórzy rodzice mają tendencję do przesadnego zaspokajania potrzeb materialnych i biologicznych, a trudno jest im nawiązać prawdziwy emocjonalny kontakt ze swoimi dziećmi (dbają przede wszystkim o komfort, jedzenie i ubranie, kupują drogie prezenty, ale trudno jest im zaspokajać potrzeby bezpieczeństwa, akceptacji, kontaktu psychicznego)³¹.

Współczesna rodzina narażona jest na zagrożenia, które zaburzają jej funkcjonowanie i zakłócają proces właściwej socjalizacji jednostek. Rodzina

---

³⁰ L. D y c z e w s k i, *Rodzina – społeczeństwo – państwo*, Lublin 1994, s. 33.

³¹ A. K w a k, *Rodzina i jej przemiany*, Warszawa 1994, s. 51.

jest grupą pierwotną i środowiskiem społecznym, które, spośród wszystkich innych grup społecznych, najdłużej oddziałuje na jednostkę. W niej dzieci, młodzież i dorośli spotykają się z wartościami, które kształtują relacje społeczne. Szczęśliwe życie rodzinne, ciepły klimat domowy, bliskie więzi emocjonalne, życzliwy dialog ma niezmiernie ważne znaczenie dla socjalizacji. Wartości społeczne, które są nabywane w ciągu życia, najpierw są kształtowane w rodzinie, dopiero później w innych grupach i społecznościach, także w globalnym społeczeństwie. Rodziny katolickie przyjmują głoszone przez Kościół wartości, starają się zachowywać tradycyjne zwyczaje, w szerokim zakresie realizują działania opiekuńcze (wobec człowieka przed narodzeniem, wobec małego dziecka, osób chorych, starszych itd.), starają się świadomie realizować procesy wychowawcze (według jednoznacznych zasad i sprawdzonych metod) oraz wcielać w życie wartości chrześcijańskie i normy społeczne.

Kościół katolicki stara się udzielać rodzinom pomocy w działaniach formacyjnych wszystkich członków³². Pogłębia świadomość wychowawczą rodziców³³, tak by udoskonalić funkcjonowanie tej podstawowej wspólnoty³⁴. Również katolicka edukacja przedmałżeńska i różnego rodzaju nauki skierowane bezpośrednio do rodziców przyczyniają się do doskonalenia postaw rodzicielskich wobec dzieci, zwiększają odpowiedzialność rodziców za losy młodszego pokolenia, wyposażają ich w umiejętność stosowania odpowiednich metod wychowawczych, a także mobilizują do udzielania odpowiedniej pomocy dzieciom i młodzieży w trudnych lub kryzysowych sytuacjach życiowych. Kościół przyjmuje tezę, że rodzina jest najważniejszą częścią życia społecznego i w niej kumulują się procesy jednostkowe i problemy społeczne. Jednocześnie to od niej, a właściwie od tysięcy rodzin, zależy kształt społeczeństwa i jego funkcjonowanie. Rodzina, formując osobowość człowieka, może sprzyjać celom i wartościom religijnym, narodowym i państwowym, ale może również osłabiać ich znaczenie.

W konkluzji można stwierdzić, że rodzina poprzez wychowanie i socjalizację wprowadza dzieci i młodzież w odgrywanie ról społecznych. Wychowa-

---

³² R. J u s i a k, *Rodzina w trosce Kościoła katolickiego w Polsce*, „Roczniki Pedagogiki Rodziny. Studia i rozprawy” 9(2008), s. 233-251.

³³ R. J u s i a k, *Kościół katolicki a rodzina – w kontekście polskich doświadczeń*, „Pedagogika Rodziny” 4(2009), s. 5.

³⁴ R. J u s i a k, *Parafia katolicka a edukacja rodziców*, w: *Rodzicielstwo. Wybrane zagadnienia kontekstów edukacyjnych*, red. D. Opozda, Lublin 2007, s. 313.

nie w rodzinie katolickiej powinno być oparte na świadomym wyborze wartości chrześcijańskich i nakierowane na rozwijanie zdolności refleksji, samodyscypliny, samowychowania i podejmowania odpowiedzialnych decyzji opartych na wartościach religijnych³⁵. Kościół katolicki stara się współpracować z rodziną, ponieważ jest świadom, że wpływa ona na rozwój dzieci i młodzieży, także na życie religijne, zwłaszcza na życie moralne i kształtowanie postaw społecznych. Przypomina też, że oddziaływanie rodziny i innych instytucji (np. szkoły) musi przebiegać w warunkach określonej autonomii i wolności dzieci i młodzieży, przy zapewnieniu optymalnych warunków rozwoju ludzkich i chrześcijańskich wartości oraz stosowaniu przemyślanego stylu wychowania, w którym akcentuje się normy moralne i stwarza emocjonalny klimat wspierający dzieci i młodzież³⁶.

3. KSZTAŁTOWANIE POSTAW SPOŁECZNYCH W RELIGIJNYCH WSPÓLNOTACH

Wspólnota to grupa pierwotna, oparta na stycznościach osobistych i bezpośrednich, charakteryzująca się dużym poczuciem „my” (duża identyfikacja grupowa uczestników) i zaangażowaniem emocjonalnym członków w sprawy grupy. Wspólnota (*Gemeinschaft*) jest przeciwstawnym typem zbiorowości wobec zrzeszenia (*Gesellschaft*) i charakteryzuje się tym, że więzi oparte są na pokrewieństwie lub braterstwie, kontrola społeczna sprawowana jest dzięki tradycji, natomiast podstawą gospodarki wspólnotowej jest własność zbiorowa. Intensywność troski o wychowanie młodszego pokolenia jest wyrazem żywotności wspólnoty. Wspólnota jest ekskluzywną zbiorowością, którą łączy jakaś trwała więź duchowa. Kościół katolicki określa się mianem globalnej wspólnoty, w ramach której funkcjonuje wiele mniejszych wspólnot. Cechami charakterystycznymi wspólnoty są: trwałość (nieprzypadkowość), duchowość (wewnętrzna więź przekraczająca sferę interesowności), ekskluzywność (wyróżnienie podział na swoich i obcych), tradycja (pamięć o przeszłości) i bezwarunkowość przynależności. Cechy te mają: rodzina, grupy religijne i etniczne oraz społeczności lokalne. W socjologicznym ujęciu wspólnotę cha-

---

³⁵ J. S ł o m i ń s k a, *Wychowanie religijne w rodzinie*, Warszawa 1984, s. 14.

³⁶ K. W r o ń s k a, *Rodzina jako kategoria aksjologiczna w refleksji pedagoga społecznego*, w: *Środowiska wychowawcze i edukacja dorosłych w dobie przemian*, red. T. Aleksandra, Kraków 2003, s. 26.

rakteryzują dwie podstawowe cechy: wielość i jedność. Jest to warunek nieodzowny, by w ogóle mówić o wspólnotach. Cechy te odróżniają ją od innych społeczności (tłumu, gromady, organizacji). Wielość to jakaś liczba osób, które istnieją niezależnie od siebie, mają właściwe sobie cechy fizyczne i psychiczne, własne systemy wartości i cele działania, posiadają i używają należących do nich przedmiotów. Jedność natomiast wyraża się w tym, że te właśnie osoby mają wspólne cele, wspólnie je realizują, mają poczucie wzajemnej odpowiedzialności, wspólny autorytet, który troszczy się o wspólne cele i wspólne dobro.

Wspólnota religijna to zrzeszenie osób połączonych jednakowymi przekonaniami religijnymi, zbieżnymi formami kultu, dążeniem do określonego celu religijnego i stylu życia. Kościelnymi wspólnotami są zakony, zgromadzenia zakonne, instytuty życia konsekrowanego, stowarzyszenia życia apostołskiego itp. W Kościele katolickim wspólnotami religijnymi są diecezje, parafie, prałatury personalne, różnego rodzaju stowarzyszenia wiernych³⁷. Zgodnie z katolicką interpretacją, wspólnota jest środowiskiem społecznym pomagającym jednostce w jej doskonaleniu się, spotkaniu z osobowym Bogiem oraz z innymi. W niej człowiek uczy się przekraczania „ja”, na rzecz zespołowego „my”, jest miejscem, w którym realizuje się człowiek jako twórca, jest miejscem tworzenia³⁸.

Wspólnoty chrześcijańskie starają się prowadzić przemyślaną edukację religijną. Ze swej natury są grupami, w których przebiega intensywny proces socjalizacji. Efektem tego procesu jest uspołecznienie i umiejętność bezkonfliktowego funkcjonowania w grupach oraz świadome podejmowanie określonych ról, narzucenie sobie konkretnych wymagań. Uspołecznienie jest to umiejętność pełnienia prospołecznych ról i zdolność podporządkowania swego postępowania dobru zbiorowemu, a także przejawianie skłonności do zaspokajania własnych potrzeb w harmonii z interesem innych członków grupy, z którą jest się zintegrowanym, czyli z interesem ogólnym. Kryterium uspołecznienia jest zakres interesu społecznego, z którym jednostka się liczy. Im większy jest ten zakres, tym wyższy jest poziom uspołecznienia i wyraźniejszy poziom przystosowania. Uspołecznienie jednostki zawiera w sobie kilka wymiarów. Jest to przede wszystkim zainteresowanie sprawami społecznymi i publicznymi; gotowość poświęcenia interesu osobistego na rzecz

---

³⁷ Kodeks Prawa Kanonicznego, Księga II: *Lud Boży*.

³⁸ L. D y c z e s k i, *Wstęp*, w: *Wspólnota miejscem tworzenia*, red. L. Dyczewski, Niepokalanów 1992, s. 7.

innych, czyli ofiarność; umiejętność współdziałania oraz poczucie odpowiedzialności za to, jak układa się życie zbiorowe. Wymiary te wskazują zarówno na kryterium wyznaczające sferę publiczną i prywatną poszczególnych ludzi, jak i na kierunki pracy wychowującej do poszerzania sfery społecznej. Nawiązanie harmonijnej relacji między jednostką a społecznością jest niezbędne dla jej rozwoju.

W chrześcijańskim rozumieniu, które jest szczególnie widoczne w różnych wspólnotach katolickich, drogą do osiągnięcia zbawienia (nieba) jest właściwa realizacja określonych ról społecznych. Religijna doskonałość człowieka wymaga wzorowego wykonywania swoich życiowych zadań. Doskonałość osobowości ludzkiej jest realizowana w ciągu całego doczesnego życia we wspólnocie zarówno w wymiarze religijnym (rozwijana jest relacja z Bogiem), jak i społecznym. Właściwie rozumiana doskonałość religijna wymaga harmonijnego życia z innymi (w społeczeństwie). Aktywność wychowawcza wspólnot religijnych wyraża się w dążeniu do rozwoju religijnego i społecznego. W praktyce działalność takich wspólnot jest bardzo rozbudowana i zróżnicowana. Zależy ona od typu wspólnoty, bazy materialnej i składu personalnego.

Analizując wychowanie społeczne realizowane w chrześcijańskich wspólnotach, warto zauważyć, że inspirują one swoich wiernych do czynnego udziału w wielu dziedzinach życia społecznego, szczególnie w sytuacji pauperyzacji społeczeństwa, rozmaitych zagrożeń, ubóstwa oraz występowania różnych zjawisk patologicznych. Kościół podejmuje też działania opiekuńczo-zabezpieczające. Są to różnorodne formy działań podejmowanych przez instytucje kościelne na rzecz jednostek i grup społecznych, które nie mogą samodzielnie zaspokajać różnorodnych ważnych i należnych osobie ludzkiej potrzeb. Warto podkreślić, że w katolickich wspólnotach waloryzowane są zachowania prospołeczne, a do wartości szczególnie cenionych i realizowanych w życiu praktycznym należą życzliwość, uczynność, zrozumienie, bezinteresowna pomoc, jednak zasięg ich realizacji przez poszczególne jednostki i społeczności jest zróżnicowany. Interesującą formą społecznej aktywności laikatu jest Akcja Katolicka. Jest to oficjalna organizacja wiernych świeckich działających w ścisłej współpracy z hierarchią Kościoła³⁹. Celem tej organizacji jest pogłębienie formacji chrześcijańskiej katolików świeckich oraz współpraca z hierarchią w realizowaniu misji Kościoła w świecie. Pogłębienie

---

³⁹ R. N i p a r k o, *Akcja Katolicka*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. I, Lublin 1985, kol. 227.

życia religijnego ma przygotować członków tej organizacji do kompetentnego działania, ściśle – do przenikania wartościami ewangelicznymi życia społecznego i zajmowania katolickiego stanowiska w sprawach publicznych. Ważnym zadaniem Akcji jest także kształcenie działaczy społecznych, gospodarczych, kulturalnych i politycznych⁴⁰.

Strukturalnie rzecz ujmując, organizacje mają liderów, a członkowie wspólnie decydują o swojej aktywności w środowisku lokalnym. Wszyscy powinni współpracować z proboszczem i podejmować działania w różnych dziedzinach, w zależności od potrzeb jednostkowych i lokalnych.

W konkluzji można stwierdzić, że chrześcijańskie wspólnoty w praktyce formacyjnej bardzo mocno podkreślają orientacje prospołeczne, co jest konsekwencją przyjmowanych wartości chrześcijańskich, które są bodźcem ukierunkowującym dążenia osoby i stanowią inspirację do konkretnych działań. To one nadają kierunek działaniom, stanowią swoiste źródło selekcji pewnych sposobów postępowania i formułowania na własny użytek norm kierujących zachowaniami⁴¹. Jednocześnie wartości te są związane z systemem potrzeb osoby, jej aspiracjami i społeczno-kulturowymi uwarunkowaniami, ponieważ kształtowane są w określonych kontekstach danego społeczeństwa oraz przekazywane osobie w procesie wychowania i socjalizacji.

SZKOŁA JAKO ŚRODOWISKO CHRZEŚCIJAŃSKIEGO USPOŁECZNIA

Systemy edukacyjne, normy i wartości przekazywane w procesie nauczania są przedmiotem troski Kościołów chrześcijańskich. W dzisiejszych czasach placówki edukacyjne pełnią bardzo ważną rolę w życiu indywidualnym i społecznym (przeciętny człowiek przez długi okres życia funkcjonuje w tym środowisku). Szkoła jest ważnym ogniwem między rodziną a społeczeństwem, w którym kształtuje się życie społeczno-kulturowe dzieci i młodzieży. Do zasadniczych zadań szkoły należy szeroko pojęta edukacja, a więc zarówno przekazywanie wiedzy, jak i kształtowanie cech osobowościowo-moralnych, a także przygotowywanie uczniów do pełnienia w przyszłości różnorodnych

---

⁴⁰ Por. *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 42-45.

⁴¹ Wartości są niejako standardami kierującymi ludzką aktywnością i jako takie pełnią funkcje ukierunkowywania do zajmowania określonych pozycji w społeczeństwie, faworyzowania takich a nie innych ideologii politycznych i religijnych, wyboru przekonań, postaw i zachowań, informowania, jak racjonalizować własne wybory i decyzje. Por. M. R o k e a c h, *The Nature of Human Values*, New York 1973, s. 248.

ról. Przygotowanie to powinno obejmować bardzo szeroki zakres zadań związanych zarówno z rozwojem indywidualnym, jak też społecznym, kulturalnym i religijnym. Najogólniej szkołę można określić jako instytucję oświatowo-wychowawczą, która zajmuje się kształceniem i wychowaniem dzieci i młodzieży oraz dorosłych stosownie do przyjętych w danym społeczeństwie celów i zadań oraz koncepcji oświatowo-wychowawczych. Osiągnięcie tych celów możliwe jest dzięki odpowiednio przygotowanej kadrze pedagogicznej, bazie lokalowej i wyposażeniu⁴².

Współcześnie dąży się do tego, aby szkoły kształtowały ludzi otwartych, krytycznych i odpowiedzialnych, ponieważ tylko uczeń dojrzały intelektualnie, osobowo i kulturowo znajdzie właściwe sobie miejsce w biegu różnych wydarzeń⁴³. Uczeń wykształcony zbyt specjalistycznie, a niedoinformowany i niedoformowany humanistycznie, będzie bezradny wobec osobistych i społecznych problemów⁴⁴. Szkoła powinna być wyczulona na potrzeby rodzin i społeczeństwa, dlatego musi się rozwijać, ale nie może bezkrytycznie przyjmować ideologii i koncepcji nowinkarskich, a probowanych tylko dlatego, że są nowe. Instytucja ta powinna wprowadzać rozsądnie uzasadnione zmiany, ale tak, aby nie burzyć normalnego, własnego funkcjonowania i rozwoju wychowanków. Szkoła powinna więc stanowić pewien element stabilności w zmieniającym się świecie. Dzisiaj stwierdza się, że mimo rozwoju instytucji edukacyjnych, sukcesy wychowawcze w szkołach i zakładach wychowawczych są obecnie nieporównanie mniejsze niż kiedyś. W zastraszającym tempie narastają takie zjawiska, jak przemoc, agresja, uzależnienia, znieczulica społeczna, niedostosowanie społeczne, hedonistyczny i konsumpcyjny styl życia.

W klasycznym podejściu szkoła była placówką oświatowo-wychowawczą, która kształciła i wychowywała dzieci i młodzież. Aktualnie formułowane są postulaty, aby zredefiniować zadania wychowawcze szkoły, a działalność szkoły ograniczyć do perfekcyjnej edukacji. W tak pojętym procesie pedagogicznym dominującymi elementami w szkole byłyby postęp, wydajność, skuteczność, korzyść ekonomiczna, umiejętności. Nauczyciel – z mistrza, życiowego przewodnika i społecznego wzoru – przekształciłby się w instruktora obsługującego specjalistyczny proces nauczania, w którym dominują

---

⁴² *Nowy słownik pedagogiczny*, red. W. Okoń, Warszawa 1996, s. 299.

⁴³ M. M a j e w s k i, *Szkoła współczesna*, w: *Katechizacja w szkole*, red. M. Majewski, Lublin 1992, s. 35.

⁴⁴ M. M a j e w s k i, *Aktualne wyzwania katechetyczne*, Kraków 1997, s. 52.

najnowsze nośniki przekazu informacji. Współcześnie często wskazuje się na kryzys edukacyjny młodego pokolenia i mało efektywne skutki socjalizacji szkolnej⁴⁵. Zauważa się bardzo niepokojące zjawiska, takie jak rosnąca przestępczość nieletnich, narkomania, alkoholizm, bandyckie napady, nagminne kradzieże w sklepach, dziecięca pornografia, wandalizm, agresywne zachowania uczniów w szkole i poza nią, rozwój paczek i grup przestępczych.

W procesie edukacyjnym ważną rolę odgrywają takie czynniki, jak postawy nauczycieli i uczniów, typ szkoły, atmosfera szkolna, kultura oraz poziom pracy dydaktyczno-wychowawczej. Szkoła wpływa na rozwój dzieci i młodzieży poprzez przekazywaną wiedzę, wzorce osobowe, rozszerzanie horyzontów itd. Efekty dydaktyczne i wychowawcze tej instytucji zależą od wielu czynników. Wydaje się, że podstawową sprawą jest atmosfera szkolna i styl pracy. Oczywiście prowadzenie zajęć lekcyjnych powinno być merytoryczne, ale ważne są również relacje międzyosobowe, przyjazny wobec ucznia stosunek nauczycieli, atmosfera życzliwości w społeczności klasowej itp. Instytucja ta swoim wpływem powinna obejmować przede wszystkim uczniów, ale współcześnie podkreśla się, że powinna oddziaływać także na rodziny wychowanków i środowisko lokalne, poprzez pracę kulturalną i społeczną. Analizując zasadnicze funkcje szkoły, można stwierdzić, że jest to instytucja powszechnego kształcenia, wychowania i opieki. Aktualnie instytucje szkolne zajmują ważne miejsce w życiu młodego człowieka, a czas przebywania w nich dzieci i młodzieży jest stosunkowo długi. Dzisiaj dzieci i młodzież spędzają wiele czasu w instytucjach wychowawczych, w obszarze oddziaływania nauczycieli, wychowawców, psychologów, różnego rodzaju trenerów, opiekunów. Ta wielka intensyfikacja wysiłków pedagogicznych nie wpływa zasadniczo na wzrost sukcesów wychowawczych. Główna przyczyna tego stanu rzeczy tkwi w chaosie aksjologicznym i braku jednoznacznie akceptowanych norm życia. Dawniej rodzina, szkoła oraz parafia w swoich oddziaływaniach socjalizacyjnych były ze sobą mocno zintegrowane i dążyły do osiągnięcia określonych celów. Obecnie działania te zostały wyraźnie rozluźnione i zaburzone, a rodzina, dotychczas podstawowe środowisko wychowawcze, często ceduje te zadania na rzecz innych instytucji. Szkoła jest najważniejszą instytucją zaspokajania prawa do nauki oraz decydującym elementem kształtowania życia społecznego.

---

⁴⁵ M. Z e m ł o, *Szkoła w stanie anomii*, Białystok 2006, s. 7.

Warto podkreślić, że wśród wielu systemów edukacyjnych ważne miejsce zajmują koncepcje chrześcijańskie. Kościoły wypracowały różne metody, które umożliwiają przekazywanie wartości religijnych w edukacji. Katolicka koncepcja przyjmuje klasyczne podejście do szkoły i realizowanych przez nią funkcji, podkreślając ekwiwalentne znaczenie zadań edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych. Szkoła ma nie tylko przekazywać wiedzę, ale także formować osobowość ucznia. Kościół katolicki w pracy pedagogicznej ma wielowiekowe doświadczenie i ogromne zasługi⁴⁶.

Patrząc na szkołę jako na środowisko chrześcijańskiego społeczeństwa w polskiej rzeczywistości, należy uświadomić sobie fakt, że instytucja ta zawsze funkcjonuje w określonym kontekście społeczno-kulturowym i politycznym, z czym wiąże się przyjmowana antropologia i aksjologia. W ostatnim okresie polskie szkolnictwo charakteryzowało się dwoma zasadniczymi koncepcjami, laicką i chrześcijańską. Koncepcja laicka w pewnych kręgach była i jest silnie lansowana (po wojnie – przez władze komunistyczne, w ostatnim okresie – przez kręgi liberalne). Etyka laicka propagowana jest jako etyka humanistyczna, ponieważ zależy od człowieka i zmierza do ułatwienia mu życia, jest postępową (jej zasady dostosowują się do wymagań czasów), sytuacyjna (zmienia się w zależności od sytuacji), naturalna (nie odwołuje się do nadprzyrodzoneści). Jest więc łatwa i nie wymaga specjalnego wysiłku. Natomiast etyka chrześcijańska – oparta na dekalogu – stawia człowiekowi duże wymagania, którym przysługuje wysoki stopień obowiązywalności, ponieważ normy poparte są nadprzyrodzonym autorytetem. Z tych powodów etyka laicka, stawiająca mniejsze wymagania niż etyka chrześcijańska, w pewnych kręgach cieszy się popularnością. Jej akceptacja prowadzi jednak do osłabienia wrażliwości moralnej i przyjmowania koncepcji etyki sytuacyjnej, gdzie wybory etyczne zależą od okoliczności i różnych uwarunkowań. W tej sytuacji szkoła polska aktualnie doświadcza swoistego rozdwojenia, ponieważ dzieci pochodzące z rodzin chrześcijańskich muszą konfrontować się z upowszechnianymi w szkołach i poprzez media laickimi wartościami i normami, które często niezgodne są z moralnością katolicką.

---

⁴⁶ Można tu wspomnieć działalność św. Karola Boromeusza (1538-1584), który założył w Mediolanie pierwsze na świecie mniejsze i większe seminarium duchowne, oraz zalecenia soboru trydenckiego, aby niedzielą katechezą objąć dzieci i młodzież całego Kościoła, co spowodowało, że religijne wychowanie dzieci i młodzieży przestało być jedynie prywatną troską rodziców, stało się również oficjalną formą działalności Kościoła.

Dynamika przekazywania chrześcijańskich wartości w polskich placówkach edukacyjnych jest niezwykle interesująca⁴⁷. Ogólnie można stwierdzić, że sprawa formacji religijnej w szkołach miała zróżnicowany przebieg⁴⁸. Od pełnej swobody (okres II RP), poprzez systematyczne jej ograniczanie, aż do całkowitego wyeliminowania (czas rządów komunistów)⁴⁹, a następnie powrotu do szkoły nauczania religii i chrześcijańskich zasad życia społecznego (III RP). Po tzw. przełomie dokonano zasadniczych zmian w systemie szkolnym, umożliwiając funkcjonowanie szkół społecznych i prywatnych, w tym katolickich. Dopuszczono również możliwość nauczania religii w środowisku szkolnym⁵⁰. Normatywnie sprawę swobodnego głoszenia wartości religijnych w polskich szkołach zagwarantowała ustawa o oświacie przyjęta przez Sejm RP 7 września 1991 r.⁵¹ oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych⁵². Prawo do propagowania w szkole wartości chrześcijańskich zagwarantował również Konkordat zawarty między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską 28 lipca 1993 r.

Wdrażana w ostatnim czasie reforma systemu oświaty w Polsce kształtowana jest przez idee państwa liberalnego i demokratycznego⁵³. Jednak coraz częściej słychać opinie, że szkolny system normatywny jest w rozkładzie.

---

⁴⁷ W okresie II Rzeczypospolitej religia była w szkole przedmiotem obowiązkowym, w czasie okupacji została właściwie zlikwidowana, po przejęciu władzy przez komunistów, początkowo (lata 1945-1949) kościelne szkolnictwo, wprowadzając z bardzo dużymi trudnościami, ale funkcjonowało. Później (1950-1956) właściwie całkowicie je wyrugowano, by w 1956 r. poczynić pewne ustępstwa. Jednakże wkrótce zaczęto wprowadzać różnorodne utrudnienia i w 1961 r. całkowicie usunięto religię ze szkoły.

⁴⁸ R. J u s i a k, *Škola – prostredie odovzdavania naboženskyh hodnót (z poeskych skusenosti)*, w: *Vychova k hodnotam v škole a v rodine. Zbornik z medzinarodnej vedeckej konferencie 24-25. maj 2005 Ružomberok*, Ružomberok 2006, s. 122-127.

⁴⁹ Ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju oświaty i wychowania, w: *Państwa i Kościół w sprawie nauczania religii. Materiały szkoleniowe*, red. T. Majek, Warszawa 1967, s. 3n.

⁵⁰ Instrukcja Ministra Edukacji Narodowej dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91 z 3 sierpnia 1990 r. stwierdza: „nauka religii jest nośnikiem podstawowych wartości w procesie wychowawczym, co oznacza, że otwarcie się na religię oraz chrześcijańskie wartości etyczne będzie istotnym wzbogaceniem tego procesu i przyczyni się do ukształtowania właściwych postaw młodego pokolenia Polaków”.

⁵¹ Dz. U. 1991, nr 95, poz. 425.

⁵² Dz. U. 1992, nr 36, poz. 155.

⁵³ Szczególnie istotną kwestią w ramach reformy szkolnictwa było odejście od sztywnego systemu szkół państwowych i umożliwienie funkcjonowania placówkom edukacyjnym prowadzonych przez różnego rodzaju podmioty prawne, w tym i religijne.

Rodzą się postulaty, aby w procesie wychowywania powrócić do sprawdzonych, tradycyjnych metod i wartości, w tym wartości chrześcijańskich. Należy stwierdzić, że historycznie sprawdzone metody edukacyjne w cywilizacji europejskiej powstały na podłożu tradycji judeochrześcijańskiej oraz walorów kultury greckiej, rzymskiej i chrześcijańskiej. Na nich w dużym stopniu zbudowana została kultura europejska i instytucje współczesnego demokratycznego państwa, których najistotniejszymi elementami są: godność osoby ludzkiej i jej prawa, solidarność międzyludzka, wolność jednostki, równość wszystkich ludzi itp. W koncepcji nowożytnego społeczeństwa otwartego przyjmuje się zasady, które w dużym stopniu są zbieżne z wartościami chrześcijańskimi, są nimi: odpowiedzialność za siebie i za innych, ofiarność, praca nad sobą (samowychowanie, doskonalenie, samodyscyplina), myślenie kategoriami dobra wspólnego itd.

Współcześnie w Polsce szkoły chrześcijańskie stanowią bardzo interesującą formę ubogacenia systemu edukacyjnego oraz ważną propozycję organizowania niekonwencjonalnych środowisk wychowawczych⁵⁴. Szkoła jest niewątpliwie specyficznym środowiskiem społecznym i wychowawczym i ze swej istoty winna rozwijać władze umysłowe ucznia oraz pracować nad jego prawidłowym widzeniem rzeczywistości. W koncepcji katolickiej szkoła, będąca ważnym środowiskiem edukacyjnym, ma zapewnić uczniom wszechstronny rozwój (szczególnie społeczny), dlatego – oprócz warunków kształcenia (rozwój intelektualny) – stara się stworzyć warunki do rozwoju moralnego, kulturowego, społecznego, a także daje podstawy rozumienia potrzeb religijnych własnych i innych ludzi. Współcześnie szkoły katolickie nie narzucają uczniom wartości religijnych, ale starają się tworzyć klimat rozumienia przekonań innych i odkrywania w sobie potrzeb religijnych. Taka koncepcja przyświeca szkołom katolickim, które zawsze są otwarte dla wierzących i niewierzących.

*

Analizując chrześcijańskie wychowanie społeczne, można stwierdzić, że jest ono związane z całokształtem wpływów zmierzających do kształtowania integralnej osobowości człowieka. Uspołecznienie jednostki jest jednym

---

⁵⁴ A. M a j, *Szkolnictwo katolickie w II RP (1989-2001). Status i rozwój w okresie przemian oświatowych*, Warszawa 2002.

z istotnych celów takiego wychowania. Obejmuje ono sferę poznawczo-instrumentalną oraz emocjonalno-motywacyjną osoby i zmierza do kształtowania pozytywnego stosunku człowieka do innych ludzi oraz przyrody i świata. Integralny rozwój osobowy osiąga się przyswajając sobie wartości chrześcijańskie i wyrabiając w sobie zdolność do działań na rzecz innych. Istotnym elementem w wychowaniu społecznym jest uświadamianie wierzącym podmiotowej odpowiedzialności za życie społeczne i za tworzenie dobra wspólnego. Wychowanie społeczne w zróżnicowanym zakresie realizują chrześcijańskie rodziny, różnego rodzaju wspólnoty religijne, stowarzyszenia, zakony, szkoły i inne instytucje, które odwołują się do wartości chrześcijańskich.

Religia chrześcijańska bardzo mocno akcentuje kształtowanie postaw prospołecznych. Związane jest to z przykazaniem miłości bliźniego. W religii tej jest to istotny element moralności. Dotyczy ona ludzi, ich postaw, sądów, przeżyć i obejmuje całe działanie ludzkie, które jest wolne i odpowiedzialne. Należy jednak stwierdzić, że współcześnie katolicka koncepcja wychowania społecznego poddawana jest dużej próbie i często podlega nietolerancyjnej presji. Są siły społeczne (gender, feminizm, liberalizm, marksizm itp.), które zmierzają do ośmieszania idei i wartości tej religii. Często też można zauważyć społeczne i polityczne ograniczanie aktywności chrześcijańskiej, dążenie do jej marginalizacji. Pomimo różnych trudności chrześcijańska pedagogia społeczna rozwija się, a działania społeczni są permanentnie podejmowane, szczególnie przez Kościół katolicki. Chrześcijańskie wychowanie społeczne zmierza do kształtowania dojrzałej realizacji zasady miłości bliźniego, wyrażającej się w umiejętności wchodzenia w relacje międzyosobowe oraz uczestniczenia w różnorodnych wspólnotach, a także tworzenia wspólnego dobra.

Wychowanie to jest realną metodą formacji społecznej, opartą na chrześcijaństwie oraz osiągnięciach nauk o wychowaniu, szczególnie pedagogiki, socjologii wychowania i psychologii wychowania. Jednoznacznie określa hierarchię wartości i ukazuje sens życia ludzkiego, którego istotnym wymiarem jest otwartość na innych i tworzenie dobra wspólnego. Wskazuje, jak praktycznie realizować wartości chrześcijańskie w życiu społecznym. Jego charakterystyczną cechą jest realizm, głęboki personalizm i humanizm oraz roztropna analiza otaczającej rzeczywistości. W religijnym rozumieniu jest to odczytywanie znaków czasu, podporządkowane osiągnięciu celów ostatecznych (świętości i zbawieniu).

W konkluzji można stwierdzić, że chrześcijańskie wychowanie w procesie edukacyjnym bardzo mocno akcentuje kształtowanie postaw prospołecznych. W efekcie przyczynia się do integralnego osobowego rozwoju poszczególnych jednostek oraz rodzin i społeczności. Zmierza do zapewnienia wychowankom najwyższego dobra, a ludzkiej społeczności dobrobytu i pokoju.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty

- J a n P a w e ł II: Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym *Familiaris consortio*, nr 21.
- J a n P a w e ł II: Posynodalna adhortacja apostolska *Christifideles laici*, art. 14. Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu*, art. 72.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.
- P i u s XI: Encyklika *Divini illius Magistri* (1929), nr 8.
- Sobór Watykański II: Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nr 52.
- Sobór Watykański II: Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 7.

Opracowania

- Aksjologia edukacji dorosłych, red. J. Kostkiewicz, Lublin 2004.
- B o r u t k a T.: Zasady życia społecznego, w: Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 597-602.
- B r a u n - G a ł k o w s k a M.: Rodzina jako wartość, „Ateneum Kapłańskie” 1997, nr 2-3, s. 200-208.
- C h u d y W.: Podstawy filozoficzne pedagogiki samowychowania, „Roczniki Nauk Społecznych” 35(2007), z. 2, s. 19-30.
- C i c h o s z M.: Polska pedagogika społeczna w latach 1945-2003. Wybór tekstów źródłowych, t. I, Toruń 2004.
- Chrześcijańskie inspiracje w pedagogice, red. J. Kostkiewicz, Kraków 2011.
- D o b r z a n o w s k i S.E.: Cnoty społeczne, w: Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II, red. A. Zwoliński, Radom 2003.
- D y c z e w s k i L.: Wstęp, w: Wspólnota miejscem tworzenia, red. L. Dyczewski, Niepokalanów 1992.
- D y c z e w s k i L.: Rodzina – społeczeństwo – państwo, Lublin 1994.
- D z i e w i e c k i M.: Odpowiedzialne wychowanie w rodzinie, „Wychowawca” 2002, nr 12.
- J u n d z i ł ł I.: O samowychowaniu, Warszawa 1975.

- J u s i a k R.: Chrześcijańska koncepcja samowychowania, „Roczniki Nauk Społecznych” 35(2007), z. 2, s. 31-43.
- J u s i a k R.: Pedagogia społeczna Kościoła katolickiego, Lublin 2013.
- J u s i a k R.: Kościół katolicki wobec wybranych kwestii społecznych i religijnych w Polsce, Lublin 2009.
- J u s i a k R.: Refleksje o powołaniu w chrześcijańskiej koncepcji wychowania, „Roczniki Pedagogiczne” 37(2009), z. 1, s. 83-100.
- J u s i a k R.: Rodzina w trosce Kościoła katolickiego w Polsce, „Roczniki Pedagogiki Rodziny. Studia i rozprawy” 9(2008), s. 233-251.
- J u s i a k R.: Kościół katolicki a rodzina – w kontekście polskich doświadczeń, „Pedagogika Rodziny” 4(2009), s. 5-26.
- J u s i a k R.: Parafia katolicka a edukacja rodziców, w: Rodzicielstwo. Wybrane zagadnienia kontekstów edukacyjnych, red. D. Opozda, Lublin 2007, s. 313- 330.
- J u s i a k R.: Škola – prostredie odovzdavania naboženskych hodnôt (z poeskyh skusenosti), w: Vychova k hodnotam v škole a v rodine. Zbornik z medzinarodnej vedeckej konferencie 24-25. maj 2005, Ružomberok, Ružomberok 2006, s. 122-127.
- K i e r e ś B.: Dobro wspólne jako cel i kryterium życia społecznego – aspekt pedagogiczny, „Roczniki Nauk Społecznych” 36(2008), z. 2, s. 127-134.
- K o w a l c z y k S.: Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej, Lublin 1996.
- K u n o w s k i S.: Podstawy współczesnej pedagogiki, Warszawa 1997.
- K u k o ł o w i c z T.: Pomagamy w samowychowaniu, Warszawa 1978.
- K w a k A.: Rodzina i jej przemiany, Warszawa 1994, s. 51.
- Leksykon duchowości katolickiej, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 42–45.
- M a j A.: Szkolnictwo katolickie w II RP (1989-2001). Status i rozwój w okresie przemian oświatowych, Warszawa 2002.
- M a j e w s k i M.: Aktualne wyzwania katechetyczne, Kraków 1997.
- M a j e w s k i M.: Szkoła współczesna, w: Katechizacja w szkole, red. M. Majewski, Lublin 1992, s. 31-42.
- M a r c z a k S.: Samowychowanie według Ojca Bernarda Kryszkiewicza, Kielce 2003.
- M a t u l k a Z.: Samowychowanie chrześcijańskie, Toruń 1995.
- N o w a k M., Podstawy pedagogiki ogólnej, Lublin 2006.
- Nowy słownik pedagogiczny, red. W. Okoń, Warszawa 1996.
- Państwa i Kościół w sprawie nauczania religii. Materiały szkoleniowe, red. T. Majek, Warszawa 1967.
- Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność, red. J. Kostkiewicz, t. I, Kraków 2012.
- Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność, red. J. Kostkiewicz, K. Misiaszek, t. II, Kraków 2013.
- R e y k o w s k i J.: Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość, Warszawa 1979.

- R o g o w s k i C.: Leksykon pedagogiki religii. Podstawy – koncepcje – perspektywy, Warszawa 2007.
- R o g o w s k i C.: Pedagogika religii. Podręcznik akademicki, Toruń 2011.
- R o k e a c h M.: The Nature of Human Values, New York 1973.
- S ł o m i ń s k a J.: Wychowanie religijne w rodzinie, Warszawa 1984.
- S z t a b a M.: Społeczna płaszczyzna wychowania chrześcijańskiego w świetle nauczania Kościoła katolickiego, w: Wychowanie chrześcijańskie. Między tradycją a współczesnością, red. A. Rynio, Lublin 2007, s. 506-520.
- W a w r z y n i a k K.: Problem samowychowania w polskiej pedagogice katolickiej, Bydgoszcz 2002.
- W r o c z y ń s k i R.: Rozwój i główne kierunki pedagogiki społecznej, w: M. C i c h o s z, Polska pedagogika społeczna w latach 1945-2003. Wybór tekstów źródłowych, t. I, Toruń 2004, s. 63.
- W r ó ń s k a K.: Rodzina jako kategoria aksjologiczna w refleksji pedagoga społecznego, w: Środowiska wychowawcze i edukacja dorosłych w dobie przemian, red. T. Aleksandra, Kraków 2003, s. 26.
- Z e m ł o M.: Szkoła w stanie anomii, Białystok 2006.

SOCIAL EDUCATION
AS A BASIC ELEMENT OF CHRISTIANITY

S u m m a r y

The Christian religion puts an emphasis on formation of pro-social attitudes. This is connected with the commandment about the love of the neighbor. Despite various difficulties Christian social pedagogy is developed. Work that is socially inspired by Christianity is permanently done. Christian social education is education aiming at forming a mature realization of the principle of love of the neighbor that is expressed in the ability to enter interpersonal relations and in the participation in a variety of communities, as well as in creating common good. It may be said that Christian education contributes to the development of particular individuals, of families, and of the whole human community, and it tends towards ensuring the educated young people supreme good, and the human community prosperity and peace.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Key words: social education, Christian education.

WYCHOWANIE SPOŁECZNE
PODSTAWOWYM ELEMENTEM CHRZEŚCIJAŃSTWA

S t r e s z c z e n i e

Religia chrześcijańska bardzo mocno akcentuje kształtowanie postaw prospołecznych. Związane jest to z przykazaniem miłości bliźniego. Pomimo różnych trudności chrześcijańska pedagogia społeczna rozwija się. Działania społecznie inspirowane chrześcijaństwem są permanentnie podejmowane. Chrześcijańskie wychowanie społeczne jest to edukacja zmierzająca do kształtowania dojrzałej realizacji zasady miłości bliźniego, wyrażającej się w umiejętności wchodzenia w relacje międzysobowe oraz uczestniczenia w różnorodnych wspólnotach, a także tworzenia wspólnego dobra. Można stwierdzić, że chrześcijańskie wychowanie przyczynia się do rozwoju poszczególnych jednostek, rodzin i całej ludzkiej wspólnoty oraz zmierza do zapewnienia wychowankom najwyższego dobra, a ludzkiej społeczności dobrobytu i pokoju.

Słowa kluczowe: wychowanie społeczne, wychowanie chrześcijańskie.